

Szegedi mappák és látképek

MÁSNAK CSAK TÉRKÉP E TÁJ

A „falusi Európa” a 19. században lett „városi Európa”. Az ár? A város felfalja gyermekeit, a kisebb településeket. A fejlődés és a visszafejlődés titka tárul föl, ha egymásra helyezzük a különböző korok térképeit. Mit árul el Szegedről a városi mappák sora? Erről kérdeztük Blazovich Lászlót, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatóját a Tisza-parti város idei ünnepén.

ÚJSZÁSI ILONA

- Minden európai otthon érezheti magát Szegeden - jelenti ki Blazovich László történész. A Csongrád Megyei Levéltár igazgatója magyarázatként hozzászól: az 1879. évi árvíz pusztítása után, többek között Lechner Lajos városrendező mérnök munkája nyomán megszületett a polgári város, Szeged maig modern sugárutas-körutas szerkezete. Az új városalaprjzot a korábbi várostérképre vetítve készítették el.

Tények és képzelet

Nem készült várostérkép a török előtti és alatti időkben az alföldi városokról. E hátrányt az utólag, a történeti források adataiból rekonstruált térképekkel hidalják át a történészek és a kartográfusok. Szeged belterületének ré-

FORRÁS. A térkép olyan történeti forrás, mint egy oklevél, egy irat, egy fotó. A különböző korokban készült térképeket egymásra helyezve egy város és vidéke fejlődése és visszafejlődésének titka tárul föl. Ezt ismerte föl az a nemzetközi várostörténeti bizottság, amely elkészíti az európai városok mappáját. E munka most kezdődik Magyarországon.

tegvonalas térképe, melyet Blazovich László Kratochwill Mátyással készített el, jól mutatja a Tisza partja menti kiemelkedéseket, melyek megmagyarázzák, környékünkön miért épp e helyek lakottak a neolitikus korban. Például a szegedi vár helyén, vagy átellenben,

a szőregi dombon ki lehetett várni, míg visszahúzódik medrébe a szeszélyes áradású folyó.

Szeged 16. századi helyszínrajzát Máté Zsolt mérnök, matematikus készítette el: kandidátusi dolgozatának köszönhetően a Palánk, Középváros, Alsó- és Felsőváros alkotta részeket is elképzelhetővé tevő, a mai város rajzával összevető mappát.

Középpontban a csillagerőd

Katonai térképeken tűnik elénk először, a kortársak hogyan ábrázolták Szegedet - madártávlatból. A nevezetes Reizner János helytörténeti kötetében közölte De la Croix Paitis mérnök térképét. E mappa célja: a szegedi csillag alakú erőd megmutatása, ezért az ott bemutatott négy városrész - Vár, Palánk, Alsóváros, Felsőváros - rajza sematikus.

A szabad királyi város Tápéval együtt látszik az 1747-ben rajzolt Kaltschmidt Ábrahám-féle térképen. Ekkortájt 13-15 ezer ember vallotta magát szegedinek.

Néhány „leg” is esik erre az időszakra. Az első térrendezésnek az számít Szegeden, hogy 1728 táján megszüntették az ősi temetőt a Dömötör-templom körül. A legelső újkori városrész, Rókus 1731-től népesült be. S bár a Balla Antal-féle térkép 1776-ban már jelölte Móravárost is, az csak a 19. század elején kezdett kialakulni.

A Víz az úr

Az árvíz előtti állapotokat mutatja az 1884-ben kiadott Bainville József-féle térkép. Ezen jól látható, Szeged sugárutas szerkezete abból az adottságból fakad, hogy különböző irányokból a Ti-

■ A Tisza Szeged főutcája volt és maradt

FOTÓ: MISKOLCZI RÓBERT

sza-parti várhoz futottak be az utak. Például az egykori Gyevi utca nyomvonalán ott a József Attila sugárút, a Határ utcából a Csongrádi, a Nagy Posta (ké-

Moszkva -, mert ezek anyagilag is támogatják az újjáépítést.

A külterület részletes rajzának böngészése igazi csemege. Szeged a kunpusz-

lakói Szegedre költöztek, a pusztákon állattartó üzemek lettek.

A Tisza bal partján alig voltak városi birtokok. Az ott növekedő „Új Szeged” ekkor még közigazgatásilag is Torontál vármegyéhez tartozó mezővárosként látható. Ott egészen a múlt század közepéig legfeljebb tízezer ember élt.

Egy térképen ábrázolja 1907-ben Jakabffy Lajos „vármérnök” Szeged szabad királyi város határát és a tápai rétet. A kor széles látókörű polgármestere, Lázár Györgyre is emlékeztet Móra Ferenc ekkori Szeged-képe: „Ma is e város: Lázár városa / Puszták ölen ez alvó kőcsoda...”

→ Utcák, házak, emberek

A halászhöz kötődő vezetéknevek (Csukás, Varsás, Halas) mellett a 16. században 45 Mészáros, 17 Bakó, 16 Bakos nevű szegedit találunk a különböző lajstromokban. Szegeden 1720-ban 4949 lakos (közte 5 pap és tanító, 13 kereskedő) élt. A gazdagabb polgárok úgynevezett utcára fordított, tornácos házai már a Balla-féle térképen is föltűnnek. A 19. század első harmadában, a Giba Antalén már a piac körül és a Felsővároson is látni ilyen jellegzetes alföldi épületeket, sőt: a Palánkban már emeletes házakat is. A város építésének üteme a 19. században megugrott: míg 1850-ben 4300 ház magasodott itt, addig 1870-ben 8960. Ám 1872-1873-ban csak 27 utcát és teret borított kőburkolat. Az árvíz utáni rekonstrukció meghagyta a város korábbi hármastagozódását, miközben húszféle típusú alaprajz alapján húzták föl a mára városképi jelentőségűvé lett épületeket.

sőbb Budai) utcából a Kossuth Lajos sugárút alakult, a Pétervárad utca ma Petőfi sugárút, a Kálvária és a Szentháromság utca elnevezés pedig már akkor is létezett. A Víz tabula rasát teremtett: ezeket az utakat kötötték össze a körutakkal. Érdekes, hogy a ma Tisza Lajosnak nevezett „kiskörút” nagyjából az Eugeniuserőmű, vagyis a csillagsáncnak nevezett, 19 méter széles, vízzel teli árok és a hozzá tartozó földcsomagtörzset követi. A nagykörút egyes szakaszait pedig azért nevezték el fővárosokról - Róma, Brüsszel, Párizs, London, Berlin, Bécs,

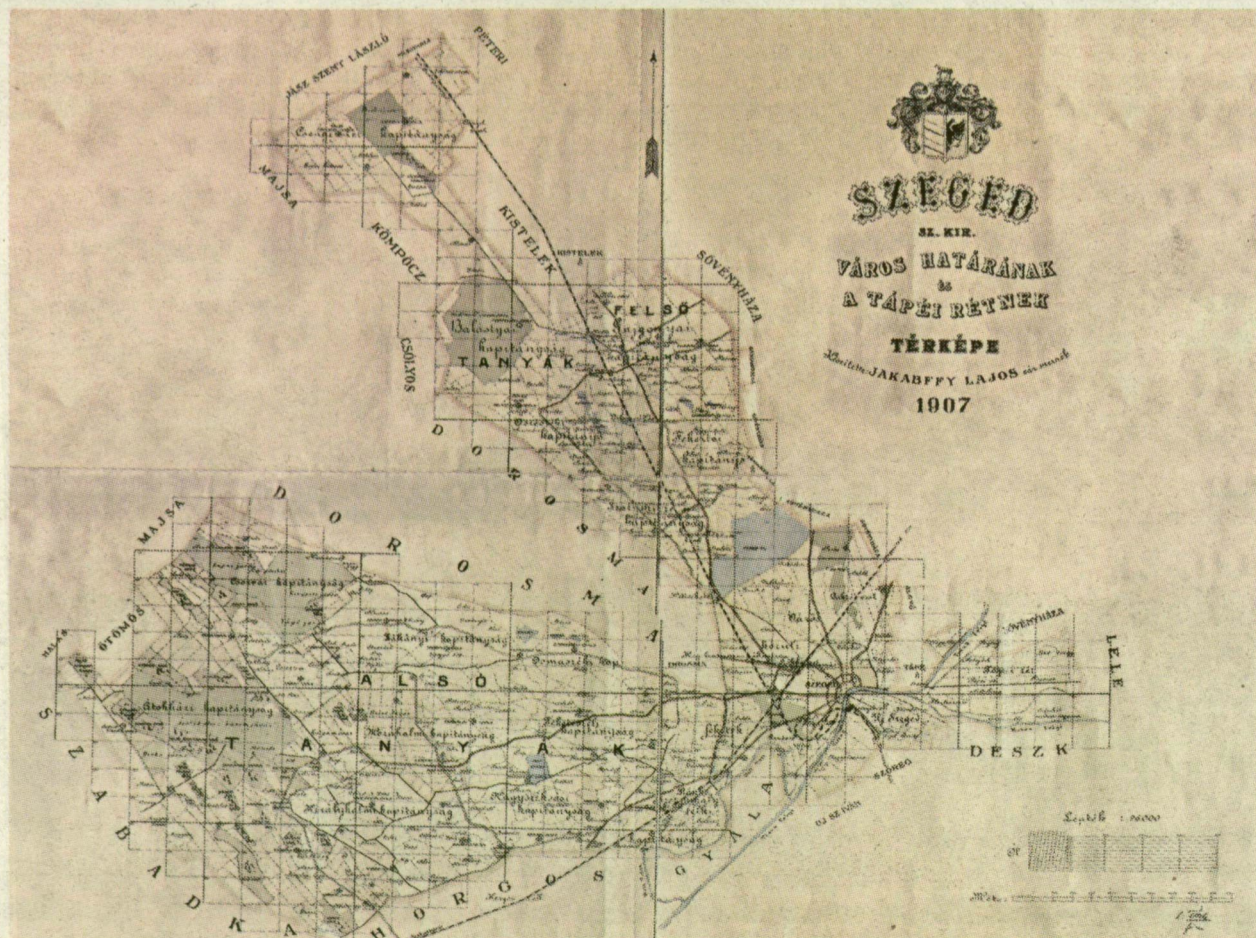
ták pöre után, a 18. század első felében Magyarország egyik legkiterjedtebb külterülettel rendelkező városa. Ugyanakkor az e várost tápláló, 200 ezer holdnyi terület nem kör, hanem egy hatalmas V betűhöz hasonlatos.

Kőcsoda született

A nem Szegedhez tartozó beékelődés, Kunság egészen a város alá, Dorozsmaig terjedt. A 15. században kialakult, jól jövedelmező állattartás következtében azonban a nagy lélekszámú város körüli falvak egyre pusztultak,

→ HÁROM ÉV, EGY RANG.

Szeged 1498-ban kapott szabad királyi városi rangot és kiváltságot. A török időkben erősség és szandzsák székhelyként ismert hely. A török kiűzése után, 1715-ben a szegediek ismét kihasználva a szabad királyi város rangját, amelyet III. Károly - a város szabadalomlevelét és ma is használatos címerét adva - 1719. május 21-én újított meg. A Bécs melletti Laxenburgban született az okirat. E fordulatra emlékeznek a szegediek az 1990 óta megünnepelt városnapon. Nekik nem csak térkép e táj.

■ Blazovich László: A térkép a történéstnek forrás

FOTÓ: SCHMIDT ANDREA